

Könnyedén, örömmel és felelősséggel tanítani

Anyanyelvi táborok Háromszéken 1986–1991

Pályámat 1984-ben Sepsiszentgyörgyön kezdő magyartanárként induláskor ért néhány meglepetés. Az első nyelvtanóráim egyikén jelen lévő igazgatónő például utólag – jóindulatúan – figyelmeztetett, hogy olyasmiről, hogy dunántúli nyelvjárás –, amit azért említettem, hogy az *ly* mint megőrzött régiség használatát magyarázzam, ott ugyanis *l* hangot ejtenek az *ly*-al jelölt *j* helyén – szóval a Dunántúlról ne beszéljek, mert az külföldön van. Azt feleltem, hogy nem tudtam róla: azt kell hazudni a tanulóknak, hogy magyarul csak Romániában beszélnek. Máskor azért kaptam letolást, mert „nem megfelelő öltözetben” álltam a diákok elé. Nem volt rajtam ugyanis a tanárok egyenruhája, a köpeny, mert éppen a népművészetet tanítottam, és a saját kalotaszegi szoknyámon, bujkámon, blúzomon mutattam be a tájegység viseletét. Az órára minden előzetes bejelentés nélkül betoppanó ellenőrző szerveknek ez nagyon nem tetszett. Az már anekdotaszámba menő mulatságos eset, hogy az *elv* fogalmának magyarázatakor – mert az *elvtárs* szót a tanulók úgy értelmezték, jogosan, hogy *főnök* – azt a példát írtam fel a táblára, hogy vegetáriánus az elvből növényevő ember. A nebulók füzeteit javítva, az egyiknél ezt találtam: Vegetári János = az az ember, aki elvből nem eszik húst. Amikor fél napokat kellett sorban állni, hogy megkaphassuk a havi fél kg húsból álló fejadagot, a gyermek logikusan gondolhatta, hogy egyetlen olyan ember van, aki ehetne húst, amennyi csak beléfér, mégsem teszi, ez a szegény hülye Vegetári János, azért kell a nevét megjegyezni.

A diktatúra fénykorszaknak hirdetett legsötétebb éveiről érzékletes képet rajzol Tulit Ilona szerző és szerkesztő, a háromszéki anyanyelvi táborok szervezője és a most közreadott dokumentumok megőrzője az *Anyanyelvi táborok Háromszéken 1986–1991* című kötet zárófejezetében. A dokumentumokból,¹ korabeli beszámolókból, táborigi naplókából válogatott idézetekből és a mai visszaemlékezésekből épülő könyvet záró tanulmánya, *A megcsúfolt Alma Mater* a táborok jelentőségét úgy érzékelteti, hogy a csatolt dokumentumokkal² együtt bemutatja azt a társadalmi-történelmi hátteret is, azokat a körülménye-

¹ A dokumentumok között szerepelnek a résztvevők és a díjazottak listái, a táborok programja, a táborzáró műsor adatai, idézetek a táborigi naplókából és a postából, a diákok egyéni alkotásaiból, sajtóközlemények, a résztvevő háromszéki magyartanárok jegyzéke, a megőrzött nyitóbeszéd, fényképek, a fotók alatt a résztvevők mostani facebook-bejegyzései.

² A sepsiszentgyörgyi pionírok és a haza sólymai felvonulásának látványterve 1984. aug. 23.; Útmutatás a kicsengetési ünnepségek szervezéséhez 1985; Tájékoztató a Magyar nyelv fakultatív nyelvként tanításáról; Beiskolázási terv, 1986-es tanév; 1987. augusztus 23-i ünnepség propaganda-anyagából; A Háromszékre kinevezett friss végzősök 1985–1989 (köztük egyetlen magyartanár van, viszont a román tanárok száma 99).

ket, amelyek között a magyar irodalmi szaktáborok igazi értékmentő mozgalommá váltak. Íme, pár ezekből, a mára már hihetetlennek tűnő tényekből. „Jelentésváltozáson mentek át a tudás, nevelés, munka szavaink. A nevelés ideológiai képzést jelentett, tudásnak számított a pártdokumentumok ismerete, a hazafias tantárgyakban való előmenetel, s munkának ezek sulykolása” (287). „Hazafias tantárgynak’ számított a román, a történelem és a földrajz, az állampolgári nevelés. Ezeket kampányszerűen ellenőrizték, a magyar anyanyelvnek nem volt jelentősége, éppen az elsorvasztásán munkálkodtak. [...] A román nyelvet – szokatlan fordulattal – a forradalmi hazafiság és a szocialista munka nyelvének nevezték” (290). „1989 decemberében, az utolsó iskolai párt-alapszervezeti gyűlésen azt a feladatot is kirótták, hogy magyar nyelv és irodalom órán 10–15 percet tanítsunk román nyelven!” (291). „A magyar tannyelvű oktatás elsorvasztása módszeresen, megtervezetten folyt. Apadt a magyar tannyelvű osztályok száma, végül a cikluskezdő osztályok oktatási nyelve a nemzetiségi aránynak éppen a fordítottja lett, a román javára: háromnegyed román, egynegyed magyar” (293). „Román szakos tanárokat neveztek ki az 1987-ben meghirdetett magyarkatedrákra!” (294). „Román nyelvből bevezették az egységes tankönyvet és az egységes felvételi vizsgát. Utasították az iskolákat, hogy bármiféle ünnepség 70%-ban román nyelvű legyen. 1985 júniusában körlevélben tiltották le a magyar nyelvű megszólalást a kicsengetési ünnepségeken” (295). „Díszszemle, felvonulás, taps dübörgése – gyermekidegen ünnepek tartozéka. [...] Gyermekidomító felszólítások pattogtak: Állj vigyázzba!, Igazodj!, Meg ne merj moccanni!, Mars ki!, Fogd be a szád!, Elő a hajpántot!, Majd megtanítalak kesztyűbe dudálni! és így tovább. Ez főként a tanterv szerinti oktatásból kieső 1 évet keserítette. Az I. évharmadot ugyanis lerövidítette a krumpliszedés, a II.-at a Megéneklünk Románia verseny különböző szakaszaira való felkészülés, a próbák, a verseny maga, a III. évharmadban sok tanítási órát felemésztettek a kötelező év végi tornaünnepélyek előkészületei. Felületes számításal bizonyítani lehetett, hogy a tanuló ebben az időszakban a 12 évből gyakorlatilag 11-et járt iskolába!” (289) (Tulit, *A megcsúfolt Alma Mater*, 287–300.)

Az elnyomás eme legnyomasztóbb éveiben a háromszéki magyartanárok összefogása, céltudata hívta életre és éltette az anyanyelvi táborokat.

Az elnyomás eme legnyomasztóbb éveiben a háromszéki magyartanárok összefogása, céltudata hívta életre és éltette az anyanyelvi táborokat. „1986-tól hét tábort szerveztünk másfél ezer diák, közel száz tanár és meghívott előadók részvételével. Utóbbiak közt volt nyelvész, irodalomtörténész, néprajzkutató, pszichológus, népzene és -táncoktató, író, költő, újságíró, művészettörténész, képzőművész, filozófus, történész, zenepedagógus, csillagász” – írja a szerkesztő (Tulit, *Célt és hitet adni*, 9.). A cél a pozitív élmények révén a tanulás örömeinek felkeltése, az önkifejezés bátorítása, a játék önfeledtségében az olyannyira hiányzó szabadság megélése volt. A korszak magyartanárainak pótolniuk kellett a tankönyvekből hiányzó történelmi, kultúratörténeti ismereteket, s enyhíteni a lélektelen politikai sulykolások kártevéseit, az örök idomítás torzításait is. „Táborainkat a nyi-

Szabad minden ajánlott könyvészeti anyagot elolvasni!

tott szellem, a felszabadult vidámság, a pontos, szakmailag igényes, gyermekközpontú, jóízű munka jellemezte. Állandó lelki és szellemi készenlétben, az értelmes munka mámoros boldogságában éltünk. Azt is mondhatnám, évente kivettünk 17 nap pihenőszabadságot, hogy kedvünkre dolgozhassunk” (Tulit, Célt és hitet adni, 10.).

Télen a sepsiszentgyörgyi Puskás Tivadar Szakközépiskola (Domokos Zsuzsa és Fazakas Ágnes magyartanárok, Kónya Ádám mindentudó földrajztanár vezetésével), nyáron Kommandó iskolája, Hochbauer Gyula igazgató és családja volt a házigazda, de az egész kis hegyi település a magyar irodalmi táborok izgalmasában élt.

A zeneszóra induló foglalkozások, diákrádió, napi meglepetések a tanulók szóra-koztatását szolgálták, a tanárok pedig nem csupán előadók, partnerek voltak a színvo-nalas záró műsorok szervezésében is, a szavalóversenyek, nyelvi és irodalmi vetélkedők irányításában. Az első szaktábor működési szabályzata érzékelteti a tiltásoktól hemzse-gő külvilág elvárásaitól eltérő, felszabadult hangulatot. „1. A tanároknak *tilos* a terembe osztálynaplójával bemenni és feleltetni. 2. A diákoknak *tilos* előadás közben felállni, ellen-őrzőt kivinni. 3. *Tilos* 0 Celsius fok alatti hőmérsékleten a tanulókat az udvarra kikülde-ni. 4. *Kötelező* vidámnak, felszabadultnak lenni. 5. *Kötelező* az előadó tanárt kérdésekkel zavarni. 6. *Kötelező* naponta érdeklődni az előadó hogyléte felől. 7. *Kötelező* a meglepe-tésnek szánt tízórait megkóstolni. 8. *Kötelező önként és azonnal* mindenkinek legalább két versenyre benevezni. 9. *Kötelező* az elnyert diplomákat elfogadni és átvenni. 10. *Köte-lező* szünet végén, a szolgálatos tanár irányítása nélkül, önállóan, sorban állás nélkül be- vonulni. 11. *Szabad* egyenruhát is viselni! 12. *Szabad* a tervben meghirdetett vetélkedő-kön kívül is osztályokat versenyre kihívni! 13. *Szabad* minden ajánlott könyvészeti anya-got elolvasni! Sepsiszentgyörgy, 1986.január 13. A Tábor vezetősége (aláírja Tulit Ilona, Albert Ernő)” (Az anyanyelvi táborok írott dokumentumaiból, 52.).

Az első tábor munkálatairól napilapban beszámoló Sylvester Lajos írta: „A hét gaz-dag programjában én, helyszűke miatt, csak szemelgetek, inkább a tábori hangulattal kap-csolatos impressziók rögzítésére vállalkozom, és csak a fejemet kapkodom, amint a jegyzet-füzetembe kéreznék az itteni élet ilyen jellegű tényei és mozzanatai, hisz, lám, nemhi-ába jegyzi meg a tábori posta levelesládájába helyezett papírlapon az egyik diák: ’nagyon szeretem a jókedvű tanárokat’, ’szeretném, ha még tartana az előadás’, ’szeretném, ha meg-ismételnék az előadást’ stb.” (Sajtóvélemény a táborról, 81.) Az 1986. jan. 20-i Megyei Tü-kör még tartalmazza: Pártunk főtáborára útmutatásai szellemében: A társadalmi munka magas fokú hasznosításáról (Tömöri Géza); Nicolae Ceaușescu elvtárs alkotó, forradalmi gondolkodása és tevékenysége. A tudomány és oktatás a haladás kimeríthetetlen erőforrá-sai (Voinescu Paul főtanfelügyelő) (82.). A környezetében olvasható, ma már egyértel-műen anakronisztikus szövegekből kiemelkedik a táborhoz kapcsolódó szövegnek – az emlékezők által megerősített – örökérvényűsége.

A 4. tábor zárásakor a diákok javaslatára „veterán tanár” és „veterán diák” címet adományoztak azoknak, akik mindegyik tábor munkájában részt vállaltak. Az akkor „veteránná” vált tanárok: Albert Ernő, Árvay Katalin, Kónya Ádám, Lokodi Irén, Salamón András, Sylvester Teodóra, Török Katalin, Tulit Ilona, Zsigmond Győző. Berde Zoltán, Bota Emese, Csurulya Edit, Erdély Judit, Horváth Alpár, Orbán Gyöngyi, Ördög Gyárfás Ágnes, Tapodi Zsuzsa idővel szintén oszlopos tagokká váltak.

A „veterán diákok” Fóris Judit, Gajzágó Zsuzsa, Málnási Emese, Ungvári Barna (11–12. osztály); Fazakas Csilla, Györgyjakab Edit, Hatházi Andrea, Kálmán Éva, Lázár Márta (10. osztály); Páll Zita (9. osztály); Fekete Éva, Kertész Julianna (8. osztály); Tulit Zsombor (6. osztály) voltak. A rendezvény népszerűsége más megyékből is Háromszék-re vonzott tanulókat (Nagyenyed, Székelyudvarhely, Brassó, Budapest), az érdeklődők száma jóval nagyobb volt a helyek számánál.

Annyira sikeresek voltak az anyanyelvi táborok, hogy arra a hatalom is felfigyelt: „erdészek” lesték a kommandói fák közül, és 1988-ban betiltották. A rendszerváltás utáni újrainduláskor az érdeklődők nagy számára való tekintettel Kommandón két turnusban sikerült csak mindenkit befogadni. Az 1991 januárjában újra megszervezett anyanyelvi tábor megnyitóján Albert Ernő, a táborok igazgatója így fogalmazott: *„Akadtak olyanok, akik a félelmet keltő zavarban, a megfélemlítések különböző válogatott módjainak viharában mégis vállalták a kitartást, a meg nem alkuvást, a hit táplálását. S ha a kevesek különböző kisebb vagy nagyobb jelentőségű utakat jártak be, azt mindegyikükről elmondhatjuk, hogy akkor próbáltak a legnagyobb határozottsággal sokat, hasznosat tenni, akkor álltak az élre, amikor ez személyes biztonságuk veszélybe sodrását is jelenthette. Együtt vallották: „Nagy vihar jöttekör/ Bármi legyen bére/ Valakinek állni kell/ A tornác küszöbére” (240.). „Azt is el kell mondanunk, hogy míg más tantárgytáborokba parancsszóval osztották be a tanárokat, tanulókat, a mi táborunkra az önkéntesség volt jellemző. Inkább lebeszelnünk kellett a tanulókat, a részvevést-igénylőket, különösen a nyári időszakban, helyhiány miatt. De más körökben is fokozódott az érdeklődés táboraink iránt. S amikor arra kellett gondolnunk, hogy szavainkat, előadásainkat tán kihallgatják, akkor is, amikor számíthattál arra, hogy az anyanyelvről, irodalomról szóló szavaidért esetleg másnapra közelebb lépsz egy lépcsővel a börtön felé, akkor is, amikor már láttad, hogy megbízott fülek, szemek vesznek körül [...] akkor is közös erővel próbáltuk kimondani a mindent megtartó, erőt adó, hitet őrző szót [...]” (241.). „A nyelv, egész kultúránk, minden hagyományunk hatalmas erő egy közösség együvé tartozásában, megmaradásában, tettekre sarkallásában...” (243.) (Albert Ernő táborigazgató köszöntője, 239–243.).*

1991 januárjában a táborban szerkesztett kis újságban (*Tábori kis Lap(i)*), Tulit Ilona szakfelügyelő néven nevezte az éveken át aktuális politikai-ideológiai jelszavak mögé bújtatott anyanyelvi mozgalom célját: *„Az első anyanyelvi tábor a háromszéki magyartanárok elszánt lépése volt. Összefogása a szellemi elsorvasztásra, beolvasztásra ítéltnek. A hazugság és terror szorításában elbizonytalanodott tanulóinkat tiszta emberséggel, legjobb tudásunkkal vártuk, célt és hitet veszített nagydiákjainkat hívtuk-fogadtuk úgy, hogy saját szorongásainkat, kétségeinket is legyőzhessük. Ötször sikerült az 'apparátust' félrevezetnünk, a veszélyes játékban egyre szorosabbá váltak a tanár-diák kötődések. Amikor be-*

tiltották, akkor mi már tábor voltunk, a szó másik jelentésében: a nyelvét, kultúráját, múltját, nemzetiségi önbecsülését fel nem adók tábora” (252.).

Szintén 1991 januárjában, a 7. anyanyelvi táborban Sepsiszentgyörgyön szervezték meg a Kovászna megyében évtizedes hagyománnyal rendelkező anyanyelvi vetélkedő első országos szakaszát. Két – azóta körünkől örökre eltávozott – tanár vendég akkori méltatásából idézünk: „Nem vagyok a nagy szavak embere. Csodálattal vegyes irigységgel éltem át ezeket a napokat. Erőt és kitartást kaptam az eltelt hét minden napjától. A Mindenható áldja meg munkátokat!” (Lay Magda, Brassó). A székelyudvarhelyi diákcsoport vezetője, Antal Sándor írta: „Úgy érzem, nem illenek ide az egyetemes infláció örvényébe került dicsérő szavak. A házigazdáink teszik, amit tenniük kell. Ezt a letisztult ’kellést’ kaptam talán mindenekelőtt – most már nem elég a szabad, most már kell...” (A tábor vendégekönnyéből, 256.).

A hetedik magyar irodalmi tábort levélben üdvözölte néhány egyetemista ifjú, egykori táborozó diák: „Örömmel vettünk tudomást arról, hogy valahol ismét egybegyűltek anyanyelvünk ápolása, az életre való felkészülés érdekében. Sütő András szavaival élve: ’vagyunk, akik voltunk, leszünk, akik vagyunk’ – ezt annál is inkább átérezhetjük, ha arra gondolunk, mi már akkor is léteztünk, mikor nem volt szabad. Ünnepeztünk akkor is! Ünnepeztük, hogy anyanyelvünkön beszélhetünk. Ünnepeztük, hogy együttlétünkéből – ami a megmaradás biztos talaját képezte – erőt gyűjthessünk. Erőt gyűjtöttünk az egymás biztatásából – abból a biztatásból, ami közösségünkben megőrizte az erőt és tartotta a lelket.

Közös alkalmainkon sosem tevődött fel a kérdés, hogy érdemes-e vigyázni a lángra? Hogy miért nem, azt akkori táborosok és kedves tanáraink tudták, akik állandó küzdelemmel és kitartással, fáradhatatlanul, mindent latba vetettek, hogy ezek a táborok létrejöheszenek az akkori körülmények közt. Nem tevődött fel a kérdés, mert lelkünkéből szállt a dal, a biztatás: ’Rakd meg, pajtás, rakd meg, pajtás azt a tüzet, isten tudja, mikor látunk megint ilyet...’ Ez a mostani tábor az akkoriaknak a folytatása. Hagyomány lett! Éppen ezért ezt a tábort is az a lelkesedés kell áthassa, s talán a mai viszonyok között még jobban. Ma már megszervezhető szabadon a M.I.T., de harcunk nem ért véget. Kisebbségi sorsunk ebben az országban továbbra is megköveteli a kitartást, a harcot a megmaradásért” (Kolozsvár, 1991. jan. 5. Ungvári Barna András, Bancea Gábor, Egyed Sándor) (257.).

A diákok dolgozatai, levélben megfogalmazott vallomásai, naplóbejegyzései bizonyították, hogy életre szóló útravalóval gazdagodtak: „Nagyon sokat tanultam ezeken az előadásokon, de mi lesz hét végére? Szétrobbán a fejem a sok tudománytól!” (Váta Loránd, 8. osztály) (143.). „Szép a szavuk és igaz. [...] Végül is miért írtam? Hogy lerójak valamit hálámból. Igen. Volt néhány boldog napom. És ezt köszönöm” (Györgyjakab Edit, 9. osztályos) (71.). „Elfelejtteni aligha fogja valaki (ez már abszurdum). Egy ilyen sokoldalú, színvonalas tábort képtelenség elfelejtteni” (Demeter Piroska 11. osztály) (151.). „És még megújít itt valami, amelyre máshol nem számíthatsz ilyen makulátlanul, a szellemi élet, mely talán a legtöbbet nyújt számomra.... Itt naponta újul lelkünk tiszta egyszerűsége... Elhagyjuk a bánat körénk fonódott gordiuszi csomóját... Csodálatos itt bennünk a zorbászi, napi öröm, a Boldogság. Magunk vagyunk itt a magunk lelki vezérei” (Plugor Magor, 11. osztályos diák) (186.). „A magyartáborban mindig elégedetlen vagyok magammal, szorong-

va jelölöm ki házi feladatokat, sürgetem saját magamat, hisz itt felgyorsul az idő, sose elég semmire. A rövidke hét csak annyira futja, hogy rájössök: nincs miért elégedett legyek magammal. Épp ezért ünnep ez a tábor.” (Lajos Katalin, 11. osztály) (209.). „Táborbontás, csomagolás. Hátizsákjaink emléksomagjában a szakelőadások sokszínűsége, vetélkedők, rejtvényfejtések izgalma; kérdések és megtalált válaszok; film, zene, tánc; rádióműsor nekünk, velünk; meglepetések. Magunkkal visszük őket. Valós és fényképezett háromszéki tájakat viszünk Kónya Ádám ízes, veretes szövegével együtt. [...] Bárcsak hasonlóak lennének az iskolai napok is!” (N.N. 255.).

A régi táborozók által működtetett internetes oldal bejegyzései, a kötetben megjelent visszaemlékezések bizonyítják, kitörölhetetlen élményt, megismételhetetlen gazdagodást jelentettek számukra az együtt töltött napok. „Évekig hitetlenkedve gondoltam vissza rá, és most is kissé valószínűtlennek érzem, hogy megélhettem: olyasféle érzés, mint mikor az ember egy régvolt, eget-földet betöltő nagy szerelemre emlékezik vissza. A '87-es kommandói magyar tábor sorsfordító volt számomra, és nem hinném, hogy csak a 13 évem fogékonysága miatt. [...] Inger- és információszegény, spiritualitásban szükkölködő iskolai éveinkben éhesen lestük, ha valaki másképp szólt hozzánk: márpedig itt mindenki másképp beszélt, minden tanár a hobbijáról, ami leginkább érdekelt. Salamon András a magyar történelemről mesélt, Lokodi Irén a sámánizmusról, Kónya Ádám a csillagos égről.” (Rostás-Péter Emese, *A rejtelmeket zengető sziget* 30–31.). „Készültünk és készítettük tanítványainkat, kiknek jobb jövőt akkor még eléggé megalapozatlanul, de reméltünk, s főleg azért fáradoztunk olyan összefogással, amelyhez hasonlót bizony ma is irigylésre méltónak tartunk, tarthatunk” (Zsigmond Győző, *Nem szoktam, nem szoktam* 27.). „Télen is, nyáron is, évente kétszer összegyűltünk, és megtaláltuk a kivezető ösvényt. Ez tett minket verhetetlenné. Ez a tábor volt a mi titkos lázadásunk a kor, a nyelvi-történelmi elnyomás ellen. Ezen a heteken egy kicsit szarvassá változtunk mindannyian. Aki ide eljött, és megkóstolta a forrás vizét, azt már nem lehetett visszaparancsolni a szűk konyhába, a csap mellé. Megtöltötte ki-ki a maga kulacsát, sokan azzal mentünk világgá” (Györgyjakab Edit: *Személyes visszatekintés a nyolcvanas évek „Kovászna” megyei magyar táborára* 38.).

A magyar irodalmi táborokból, a háromszéki nyelvművelő körökből és a Kőrösi Csoma Sándor Anyanyelvi Vetélkedőből nőtte ki magát az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, mely 1991 decemberében alakult Sepsiszentgyörgy központtal. A táborokban felnőtt egy olyan nemzedék, amely színpadon, katedrán, szószéken, szerkesztőként vagy a nemzeti kultúra egyéb területein dolgozva munkájával bizonyítja, hogy a könnyedén, örömmel és felelősséggel végzett tanári munka százszoros gyümölcsöt hoz. Meggyőződésem, hogy az *Anyanyelvi táborok Háromszéken 1986–1991* című kötete lapjait nem csak az forgathatja megatott érdeklődéssel, aki a táborok lakója volt, hanem mindenki, akit érdekel az erdélyi magyarság jelenbe nyúló közelmúltja.

(*Tulit Ilona (szerk.): Anyanyelvi táborok Háromszéken 1986–1991. T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2016.*)